

הפקולטה לחינוך מוזיקלי - מכללת לוינסקי לחינוך

תכנית קונצרטים
חוبراַת למורה
נופים

כתיבה ועריכה: ד"ר דן שגב

Blauen Donau - by J. strauss

Waltz for Orchestra –1,2,3

"הדנובה הכחולה" (וآلסים מס' 1,2,3) – מאת יוהן שטרاؤס

רקע יצירה:

יוהן שטרاؤס הבן (1825-1899), בהמשך לפעילותו של אביו (יוהן שטראוֹס האב), היה לאחד מכותבי הוآلסים הוינאיים הידועים והאהובים ביותר בכל הזמנים. סגנוונו הקליל והקליט שהה את ליבם של האристוקרטים האוסטריים, כמו גם את ליבם של אנשי אצול אירופה כולה לאורך שנים רבות. חברי החברה הגבואה התאהבו בnihוח האצילי והמעודן שעלה מتوزק הוآلסים הוינאיים פרי עטו, ועודות לכך עולה מtower דבריו של אחד ממבקרים המוזיקה הוינאית; לדבריו (כפי שפורסם בוינן 1860), קסמו של שטראוֹס הוא לא רק בעדנות והאציליות המוזיקלית, אלא גם ביכולתו הבלתי נלאית להיות אשף של אפקטים מוזיקליים מלאי מכובדות ו"טעם משובח". אותו מבקר מוזיקלי חתם בשורתו התחתונה כי שטראוֹס הוא הרפורטטור הגדול של מוזיקת הריקודים הוינאית.

שטראוֹס הקים בשנות ה-40 של המאה ה-19 תזמורת מתחרה לו של אביו, והפך, די במהירות, לכוכב עולה בשם האристוקרטיה הוינאית. בימיו הראשונים הוא עוד היה תומך נלהב ברעיונות המהפכה העממית של שנת 1848, אך התנהגותו זו לא עלתה בקנה אחד עם סדר היום של אנשי החברה הגבואה. שטראוֹס, בוגוד למלחינים לאומيين ואידיאליסטים, ניכון באופורטוניזם ובתאווה לממון וכבוד, וזכה את רעיונותיו המהפכניים. למעשה, במהלך שנות ה-60 של המאה ה-19 הוא שאף להוכיח לקיסר האוסטרו-הונגרי הטרי (פרנץ יוזף) שהוא נאמן למשטר המלוכני המתהוו, וכי אינו תומך ברעיונות המהפכה העממית. עד גיל מאוחר מאוד הוא כתב והקדיש יצירות רבות לאירועים חברתיים ופוליטיים לשועי ופרנסי החברה הגבואה בווינה ומחוץ לה.

שטראוֹס, גם אם בסופו של דבר לא היה לשופרו של האיש הפשט, מיצח בסגנוונו את תשוקתת וגאוותה של אוסטריה לריקוד הואלס האристוקרטי שייצג את המשטר היישן והאהוב של אנשי האצולה. שטראוֹס ידע להעניק לקהלו את שרצאה, כך שמוזיקת הריקודים מצאה עצמה את "נאספת" אל אולמות הקונצרטים (גם אם בסופו של דבר יצירותיו מנוגנות בעיקר כהדרנים).

"הדנובה הכחולה":

היצירה המופתית והאהובה נכתבה בשנת 1866 ובוצעה לראשונה בראשונה ב-1867. יצירה זו הוקדשה לירפיו של הנהר שחוצה את וינה, בירת אוסטריה. למעשה ציין כי נהר הדנובה חוצה עוד ערים רבות ברחבי אירופה המזרחית, אך משום מה הוא מזוהה לרוב עם הבירה האוסטרית. אין קשר תוכני בין הטקסט המוזיקלי לכותרת היצירה, אך ישנו קשר ריעוני מובהק - הדנובה והואלס הוינאי באים ביצירה זו בכפיפה אחת כסמלים אוסטריים מובהקים.

מבנה יצירה זו דומה במבנהו לאורסים רבים אחרים שחבר שטרاؤס. ליצירה חמשה ואלסים קצרים המונגנים ברצף וכוללים פתיחה איטית וקדחת, שבה נאספים מחדש הואלס הראשון בקורס מעגלית (רפrieve).

מקצב הואלס וסגנוו המעודן של שטרاؤס הושפעו מסורות המוזיקה לריקודים מהשנים שקדמו לתקופת חייו. יחד עם זאת, ביצירתו הוא יוצר שינוי במבנה הואלס המסורתית ונאר נחשפים ליצירה בעלת איזון והגיוון מוזיקלי קלסי. יצרתו זוכה להומוגניות ו Kohärenz (cohärenz) – כך שבנוספ' לכשרונו האדיר ליצירת מלודיות קליטות ומלאות עניין, הוא גם הביא את הואלס לדרגת עליונות אומנותית.

כל אלה הפכו את היצירה "הדנובה הכחולה" לסוג של ייצוג חי של הואלס הוינאי המשובח עוד בימי חייו של שטראווס. על יצירה זו הוא ניצח בכל מקום אפשרי במשך שנים ארוכות (היצירה נוגנה בכל מקום במסעותיו הארוכים ברחבי היבשת), והוא מוסיפה להיות פופולריות מאד עד היום.

ניתוח מבנה היצירה והמוטיבים המרכזיים:

הואלסים של "הדנובה הכחולה" מוכרים היטב, בעיקר בזכות הואלס הראשון (שמנוגן לרוב לאחר פתיח), אך ליצירה זו חמשה ואלסים שונים, ושני סיומים (קדחת) שונים, כשהמנצח בוחר או בראשון (הकצר) או שניי (הארוך). בניתוח זה ATIACHSL שלושת הואלסים הראשונים שמרכיבים יצירה זו. שלושתם נגשימים מאוד להאזנה וניתוח, נוחים מאד לריקוד, סימטריים במבנה המלודי, כולל צורה מוזיקלית דומה – 2 חלקים עם חומר תמטי שונה, המבוסס על 16 תיבות בכל חלק (פרט להואלס הראשון בו חלק אי כפל תיבות):

ואלט מס' 1:

הוואלסים של שטראוס ידועים בקסם הוינאי, וחלק גדול מכך טמון ביצירת דו-שיח מלודי מענג וקליט שנכתב על-ידי המלחין. הואלס הראשון, בו נשמעת המנגינה הכה מוכרת, מורכב מ-4 תיבות של שאלה ותשובה בסולם רה מז'ור. כל "שאלת" מסתיימת על הפעמה החזקה וכן גם ה"תשובה". הכלים הנמוכים בתזמורת- צילים, פגוטים וקרנות מנגנים את ה"שאלת", וה"תשובה" ניתנת על-ידי הכלים הגבויים – חלילים, קלרינטים וכיינורות. בכל מקרה, ניתן לראות חלוקה "צדקת" בין כלי התזמורת – חלק עסוקים במשחק המלודי כפי שהוזכר, וחלק עסוקים בליווי ובשמירת הדגש הנכון של הפעמה הראשונה בכל תיבה (כפי שנחוג בכל ריקוד ואלס):

Walzer I

[a tempo]

7

50

in D-A

Timp.

Tamb.

Arpa

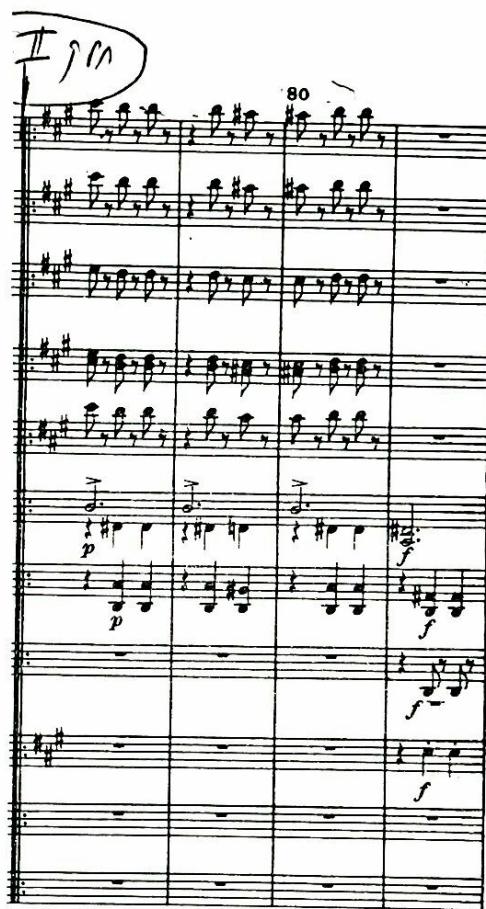
VI.

Vla.

Vcl.

Cb.

בתיבה 77 מתחילה החלוקת השני של הואלס, ולפנינו מוטיב מוזיקלי חדש, שאף הוא מורכב מ שאלה ותשובות של 4 תיבות מול 4 תיבות. ה"דו-שיח" הוא בין כלי הנשיפה מעץ לשאר כלי התזמורת. ה"שאלת" מורכבת ממילודיה סקונדרלית פשוטה, י לדותית ו קופצנית, ולמולה "תשובה" בומבסטית, מוגמת, וניגודית לה בתכילת. בנוסף, שטרואוס "נדד" מריה מז'יר לסלום לה מז'יר, הדומיננטי:

"שאלת שאלת" נוספת על-ידי כלי העץ (זהה לו הראשונה), אך הפעם כל התזמורות "עונה" כאיש אחד, לאחר מיד עוברים לואלס השני.

ואלט מס' 2

ואלט זה, בדומה לראשון, מורכב משני חלקים עם חומר תמיי שונה, אך שונה בכך שאין פרזות של "שאלת – תשובה". יחד עם זאת, בהחלטת נתן לשם מלודיה נעימה, פרייזית וסימטרית למחדlein (8 תיבות + 8 תיבות). בנוסף, שטריאוס "שב" לסלם הבית, ממנו התחיל, ונוחת בחזרה בסולם רה-מז'ור:

Walzer II

13

בחלק השני של אלט זה, הקצר יש להוסיף (16 תיבות שאינן חוזרות), ישנו מעבר לתזמור המפיג במעט את המתח הקופצני שאפיין את הייצירה עד כה. שטריאוס בוחר באופן מפתיע בסולם מרוחק, סי במול מז'ור, ולאחר הצגת הנושא החדש הוא ממהר לשוב אל תחילת הואלט, אל החלק הראשון ואל המוטיב הראשון. בסיום נגינתו מתבצע המעבר החלק לואלט השלישי.

ואלס מס' 3

שטרاؤס נמנע מלהפתיע, וגם ואלס זה פשוט, סימטרי ומורכב משני חלקים ברורים ונהירים לשומע ולרökן. יש לציין כי שטראוּס מחליף סולם פעם נספה, וכעת אנו נודדים לסולם סול מז'ור (ירידה בקווינטה מסולם רה מז'ור של הואלס השני, מה שהפך אותו למעין סולם דומינייטה לסולם הואלס השלישי). החלק הראשון של הואלס הוא קופצני, מעט סינкопטי ומורכב משני משפטים מוזיקליים בני 8 תיבות. כל משפט מוזיקלי מחולק בתוכו לשני חלקים, כך ששוב מתקיים מבנה מוכר וסימטרי של 4+4 ובמתכונת של שאלה תשובה:

Walzer III

The musical score for Walzer III is a ten-staff system. The instruments listed from top to bottom are: Flute (Fl.), Picc., Oboe (Ob.), Clarinet (C), Bassoon (F) (with a note 'zu 2'), Trombone (F), Trombone (E♭), Timpani (Timp.), Tambourine (Tmb. E♭ C), and Arpa. The score features various musical markings such as dynamics (p, f), tempo changes, and key signatures.

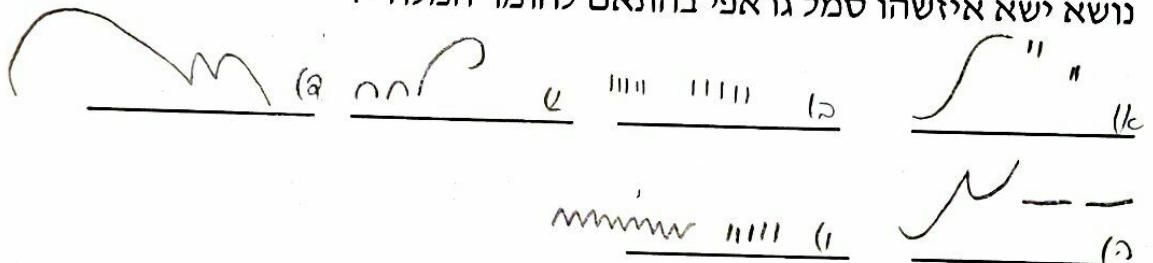
החלק השני של הואלס הוא וירטואוזי יותר, עם התגברות עצמה עד סיומו של החלק. שמניות רצות בכלים המיתר והנשיפה, גם במתכונת של שאלה תשובה, אך בכל 2 תיבות. אותו משפט מוזיקלי שב ומתרחב שוב ושוב (4 פעמים למעשה), ובהכרזה גדולה מסתיים לו הואלס השלישי של היצירה.

הצעות לפעלויות:

הازנה:
ואלס הדנובה הכהולה מתאפיין ברכף של מספר רב של נושאים בזמן קצר, כשהלכים
חוורים וחלקים אינם חוזרים. בכלל ואלס ישם שני נושאים, וכל נושא מתאפיין בו
ריבתנית והן מולדת באופן שונה.
להלן רצף הופעת הנושאים:

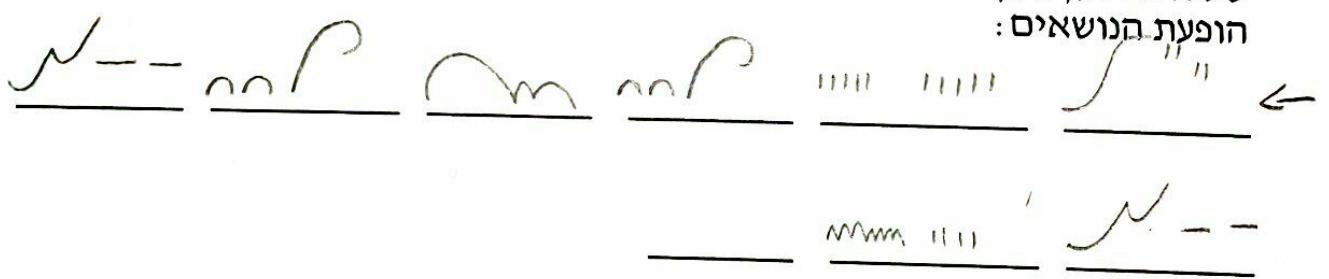
ואלס ראשון – א', ב'
ואלס שני – ג, ד, ג'
ואלס שלישי – ח, ה, ג

להערכתני אין טעם ללמד כל ואלס בנפרד, מאחר וכל הנושאים מנוגנים ברכף וחיבורם
הוא ארגני לחולותין. ניתן **לפתח בחידון להכרת הנושאים** (שישה נושאים סך הכל). כל
נושא יש איזשהו סמל גרافي בהתאם לחומר המלודי:

ניתן לצייר את הסמלים על הלוח, אך ניתן לעשות זאת גם על-גביו כרטיסיות ולחקל
لتלמידים. הרעיון הוא לא **להראות את הסמלים לפי הסדר** שהנושאים מופיעים
ביצירה, אלא **באופן אקראי וمبולבל בכוונה**. המשימה הראשונה של התלמידים תהה,
אם כן, לנסות ולהתאים בין הנושא לבין הסמל. **שים לב!** הנושאים מוקלטים בנפרד
כך שיכדי לשנות את הסדר של השמעת הנושאים, ובכך להגבר את רמת האתגר של
התלמידים במשימת ההתאמה הבאה.

לאחר שהתלמידים יודעים להתאים סמל לתפקידו של נושא (כאמור, לא בהתאם לסדר
של היצירה), ניתן להשמיע את היצירה בשלהותה. עתה, על התלמידים לגלוות את סדר
הופעת הנושאים:

התלמידים ינסו בעצם לגלוות את סדר הנושאים, ולאחר מכן יוכל להשוות ולהציג את
התשובות. בהמשך תוכלו למצוא ייצוג גרפי מלא לכל היצירה, ולא רק לתחילה של כל
נושא. ניתן **להציג בפני התלמידים**, ולהבהיר כי מדובר בשלושה ואלסים של יohan
שטרוס.

בעקבות פעילות הייצוג הגרافي, יכול כל תלמיד **לקבל או להכין לעצמו כרטיסיות עם** הציורים הגרפיים (אפשר גם עם מספרים) שמייצגים את הנושאים. בכל פעם שנושא נתון מושמע יש להרים את ייצוגו התואם (מספר או ציור).

חריזת מילים למנגינה: מאחר והואלס הוא כה פופולארי, ובמיוחד הנושא הראשון, ניתן לשיר את מנגינת הואלס יחד עם ההקלטה, תוך המצאת מילים כלשהם לפי המנגינה. בכך שהتلמידים יבדלו בין הואלסים, אפשר להציג את שם הייצירה ואת מספר הואלס. למשל (לפי הראשון):

דנובה כחולה – כחולה, כחולה
וכה חביבה – כה חביבה
כן כך כתב שטרاؤס – כתוב כתוב
הבן לא האב – זה לא האב
לקום ולרקווד – לקומן לרקווד
הואלס הוא לא סוד – בכלל לא סוד
באולם נשפים וינאי
רקווד עד יומן שני

(שים לב שלוואלס הראשון יש גם ליווי פסנתרני בדיסק ואפשר להשתמש בו כМОון לצורך פעילות זו).

בעקבות הפעולות ניתן לעקוב יחד עם התלמידים, ולנסות לקיים דיון שמטrhoו לנתח את הייצירה. נקודות למחשבה:

- **תנועות מוזיקליות ניגדיות** – היכן הן מופיעות? באיזו תדרות? מהו הביטוי של כל ניגוד (מהר-לאט, חזק-חלש, תנועה מוזיקלית גלית מול תנועה "זוויתית")
- **אורץ הנושאים** – האם הם שווים לאורכם? מיהו הנושא הארוך ביותר? אגב, אכן כולם 16 תיבות, פרט לראשון שהוא 32 תיבות.
- **אופי הנושאים** – איזה נושא נשמע "ריקודי" יותר, ואיזה נשמע בעל אופי שונה (שובבי, נוגה)?

תרגול האזנה נוסף – התיחסות לעובדה שמדובר בואלס, וסביר הגדרת הואלס ניתן לזכור דיון שלם. ראשית, **הгадרה לואלס** (לקוח מאנציקלופדיית גרוב למוזיקה): **ימחול במשקל משולש (3/4)** מתון שמקומו במחול גרמי של סוף המאה ה-18 שכבס את הן את אלם הריקודים והן את אלם הקונצרטטים".
אם כן, ברור וידעו שלא כל מחול בשלושה ובעים הוא ואלס. כדי לנסות ולאפיין את הואלס – **אופי הנושאים** ואורכם, התזמור, הזרימה של הייצירה, מה מתאים בה לריקוד?

כדי להמיחס את אווירת המכובדות של הואלס בכיתה בסיפור כלשהו, בעזרת סרט או בעזרת איזושהי תМОונה מסלון וינאי. **בהמשך תוכלו למצוא שת תМОונות מתוך סידרת תMOVונות של הצייר הרוסי ולדימיר פרויניינסקי** הממחישות את אווירת הואלס הווינאי.

לאחר מכון ניתן להשמע **יצירות בעלות משקל משולש** שהן אינן ואלטיס. מה ההבדל בין לבין הוואלט? מה משותף? הוספני לדיסק נוקטרון נוגה של שופן (אופוס 9 מס' 2), אבל כמובן שאפשר להשמע כל קטע הכתוב ב - 3/4 לצורך התרגיל.

הازנה בתנועה:

כשהתלמידים יושבים - ניתן לייצג כל נושא בעבודה תנועתית (כדי להיעזר במיפוי הגראפי שיציר על הלוח) -

נושא ראשון - מKİשים שתי אצבעות בכל פעם שMOVIA "התשובה" המלוודית המפושסת נושא שני - טופחים קלות על הראש "בshallah", ושולחים את הידיים קדימה בהנפה "בתשובה" נושא שלישי - מטים את הראש ימינה ושמאליה ואז סיבוב מלא - כל זאת שלוש פעמים. בפעם הרביעית מהנהנים עם הראש בהתאם לקצב נושא רביעי - יד ימין מונפת ארוכות מצד אחד לצד שני, ולאחר מכן יד שמאל נושא חמישי - מקפיצים את הכתפיים קלות פעמים, ומזיזים את הגב מצד לצד - כל זאת שלוש פעמים ובפעם הרביעית מרימים ומורידים את הכתפיים שלוש פעמים. נושא שישי - תוק ישיבה, מרים את הרגלים בקטע מהיר, ובין לבין ממתינים בדרכות. בסיום - קמים ומשתחווים!

לאחר למידת התנועות והפנמותם ניתן לשחק **משחק זיכרון** - ניתן להשמע את הנושאים באופן אקראי (בדיסק), להציג על הנושא המבוקש, ולבקש מהילדים לבצע את התנועה. ניתן לנגן את הנושאים שלא לפי הסדר ובכך לשחק. ניתן לבצע את העבודה התנועתית כולה **בעוזרת מטפלות**, ובהתאם לדגשים שניתנו חן ביצוג הגראפי והן בתמונות

ריקוד שורות:

אף הוא מותאים יצירה זו ונitin לבצעו יחד עם התלמידים תוך חלוקה לנושאים. לאחר ורוצי ללמד את יצירה באופן קוורנטי והתפתחותי, התנועות התבוססנה על תרגיל התנועה בישיבה:

נושא ראשון: צועדים קדימה באיטיות (צעד וסגור) ומKİשים שתי אצבעות בכל פעם שMOVIA "התשובה". אותו דבר אחורינית, ואז צעד לימין וסגור + הקשת שתי האצבעות, ומשיכים עד שמשליים סיבוב שלם. כשהחצומורת מתגברת נעמוד במקום ובനיעות קלות למטה ולמעלה.

נושא שני: רצים בצעדים קטנים קדימה בשאלת ובצעדים גדולים אחריה בתשובה.

נושא שלישי: מניפים את הידיים ימינה ושמאליה בתנועה, ואז סיבוב מהיר. כל זאת שלוש פעמים, ולבסוף, בהתאם לקצב, צעדים קלים במקום.

נושא רביעי: יד ימין מונפת לימין, ורגל ימין עוקבת אחריה בארכעה צעדים צדים, ולאחר מכן חוזרת לשמאל באותה דרך.

נושא חמישי: צעד וסגור קדימה - גב מצד לצד, וכן פעם שנייה. צעד וסגור אחריה - גב מצד לצד, ולבסוף שלושה צעדים איטיים אחריה

נושא שישי: צעדים מהירים קטנטנים קדימה, עצירה והשתנות נמרצת, ושוב....ואת אותן צעדים אחריה, ולבסוף השתנות.

ריקוד מעגל:

ניתן לקחת את אותן תנועות ולישם גם בריקוד של זוגות, אם רוצים למש את אווירת המקור של הריקוד... אך הנה הריקוד במעגל שmbוסס על התנועות של הריקודים שהוצעו:

נושא ראשון: צעדים על קו מעגל. עד גדול וסגור, הקשת האצבעות תעשה אל מחוץ למעגל ואל תוך המעגל. ממשיכים עם אותן תנועות, ועם התגברות התזמורת – פונים לתוך המעגל, תוך ניוט "מלכותיות" ברגליים

נושא שני: בדומה לריקוד השורות - רצים בצעדים קטנים קדימה בשאה ובעדים גדולים אחריה בתשובה

נושא שלישי: בדומה לריקוד השורות - מניפים את הידיים ימינה ושמאלת בתנופה, ואוז סיבוב מהיר. כל זאת שלוש פעמים, ולבסוף, בהתאם לקצב, צעדים קלים במקום.

נושא רביעי: כל המעגל נע ימינה, ארבעה צעדים איטיים לפי הקצב, ולאחר מכן ארבעה צעדים שמאלת

נושא חמישי: הבנות נכנסות לתוך המעגל – שלושה צעדים – סגור – פעמיים ולאחר מכן אחרת. הבנים – אותו הדבר.

נושא שישי: בדומה לריקוד השורות - צעדים מהירים קטנטנים קדימה, עצירה והשתהות נמרצת, ושוב....ואת אותן צעדים אחרת, ולבסוף השתחות.

揆מוֹר:

התזמור, אף הוא, כדי למידה **לפי כל נושא**. בתחילת ללא הקלטה, ולבסוף עמה. ניתן בשלב הראשון למד את כל הכתיה את הדגשים המתאים. בשלב השני ניתן **לחולק את הכתיה לשתי קבוצות**, מאחר וכמעט בכל נושא ישנה "שאה" ו-"תשובה" (כך שככל קבוצה תיטול אחראיות על חלק אחד של הנושא).

יתרה מכך, ניתן לבצע חלוקה אחרת – כל קבוצה תהא אחראית על שלושה נושאים. לדוגמה – קבוצה אי' תהא אחראית על נושאים 1,3,5 וקבוצה בי' על 2,4,6. בנוסף, כדי להבדיל בין הקולות בעזרת כלי נגינה המפיקים קול בעל גוון שונה (תוף אל מול מצילה, גויררו אל מול מרקס, כסטנייטה אל מול שליש וכדומה).

נושא ראשון:

נושא שני:

נושא שלישי:

כדי לציד את התלמידים בקבוצה ב' בכלי עם צליל מותמץ. שימוש לב שבתווי ישנו
דגם על פני תיבת ושליש:

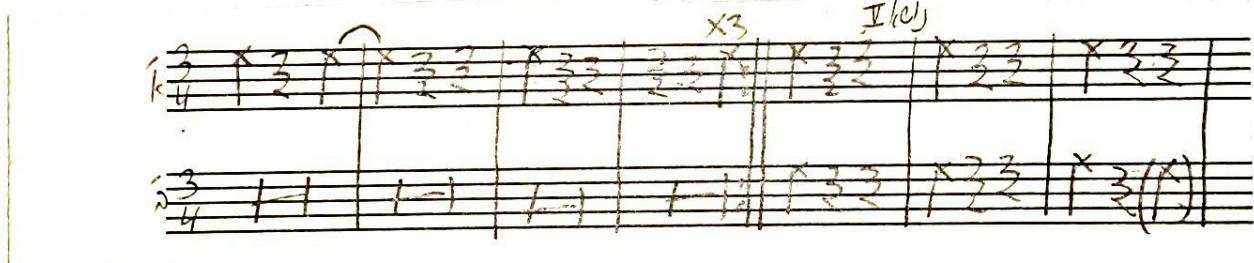

נושא רביעי:

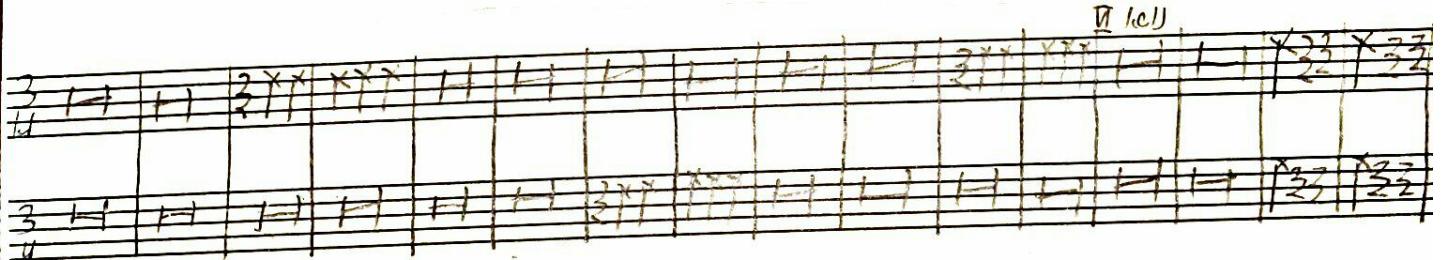

נושא חמישי:

נושא סינкопה החוזר פעמיים. שימוש לב – בפעם השנייה שהנושא החוזר יש להחליף בין התפקידים.

נושא שישי:

נגינה בחליליות ובמטלפוניים:

לפניכם התווים של הנושא הפותח והידעו מהו אלט הראשון. המנגינה עברית טרנספורזיציה לטולס דו מז'ור (המנגינה המקורית היא ברה מז'ור), וניתן לנגן יחד עם הליוי הפסנתרני שהוכן לצורך העניין. ישנו ליווי בכמה מהירויות. למעוניינים לעבוד עם המטלפון, שימו לב להמלצת הדגשים שבתווים:

Strauss - Blauen Donau

The musical score consists of four staves of music in G major, 3/4 time. The first staff begins at measure 1. The second staff begins at measure 10. The third staff begins at measure 20. The fourth staff begins at measure 30. The music features eighth-note patterns with various rests and dynamic markings. Measures 1-9: G-C-B-A-G-F-E-D-C. Measures 10-19: G-C-B-A-G-F-E-D-C. Measures 20-29: G-C-B-A-G-F-E-D-C. Measures 30-39: G-C-B-A-G-F-E-D-C.